Tenojoen kalastussäännön korvaaminen uudella kalastussäännöllä

HE 9/2024 vp

Perustuslakivaliokunta 12.3.2024

Tapio Hakaste ja Irena Pirhonen

Maa- ja metsätalousministeriö

Teno on maailman merkittävimpiä lohijokia

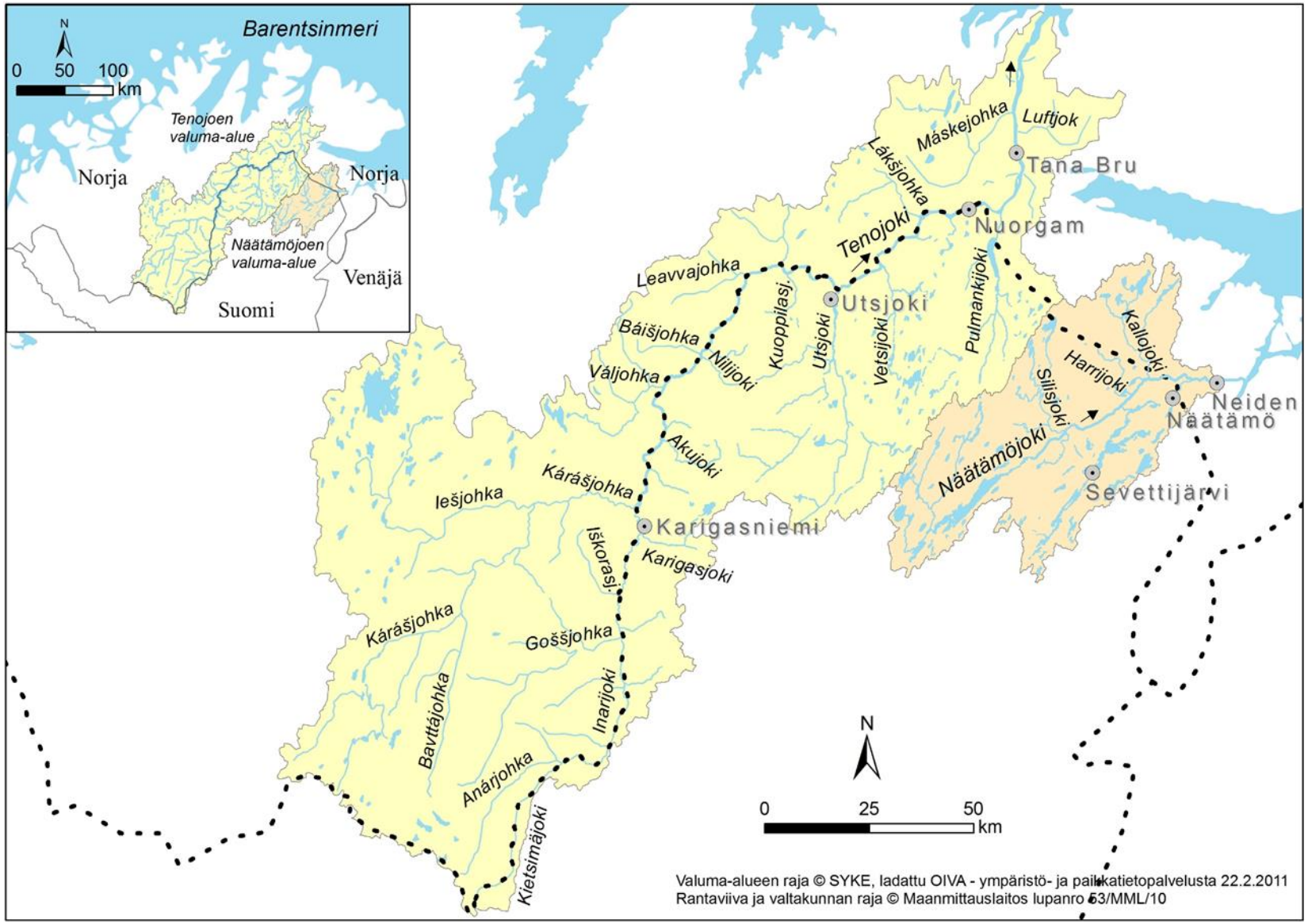

- Huomattavan suuri verrattuna useimpiin muihin lohijokiin
- Noin 30 eriytynyttä lohikantaa, genetiikka
- Valtaosa Tenon lohikannoista kärsii ylikalastuksesta
- Viimeisimpänä ongelmana lohien eloonjäännin heikkeneminen meressä
- Norjalle kuuluu 2/3 lohentuotantoalueista ja joen alaosa

Mittava seuranta, paljon tietoa lohikannoista, tilannekuva tarkka

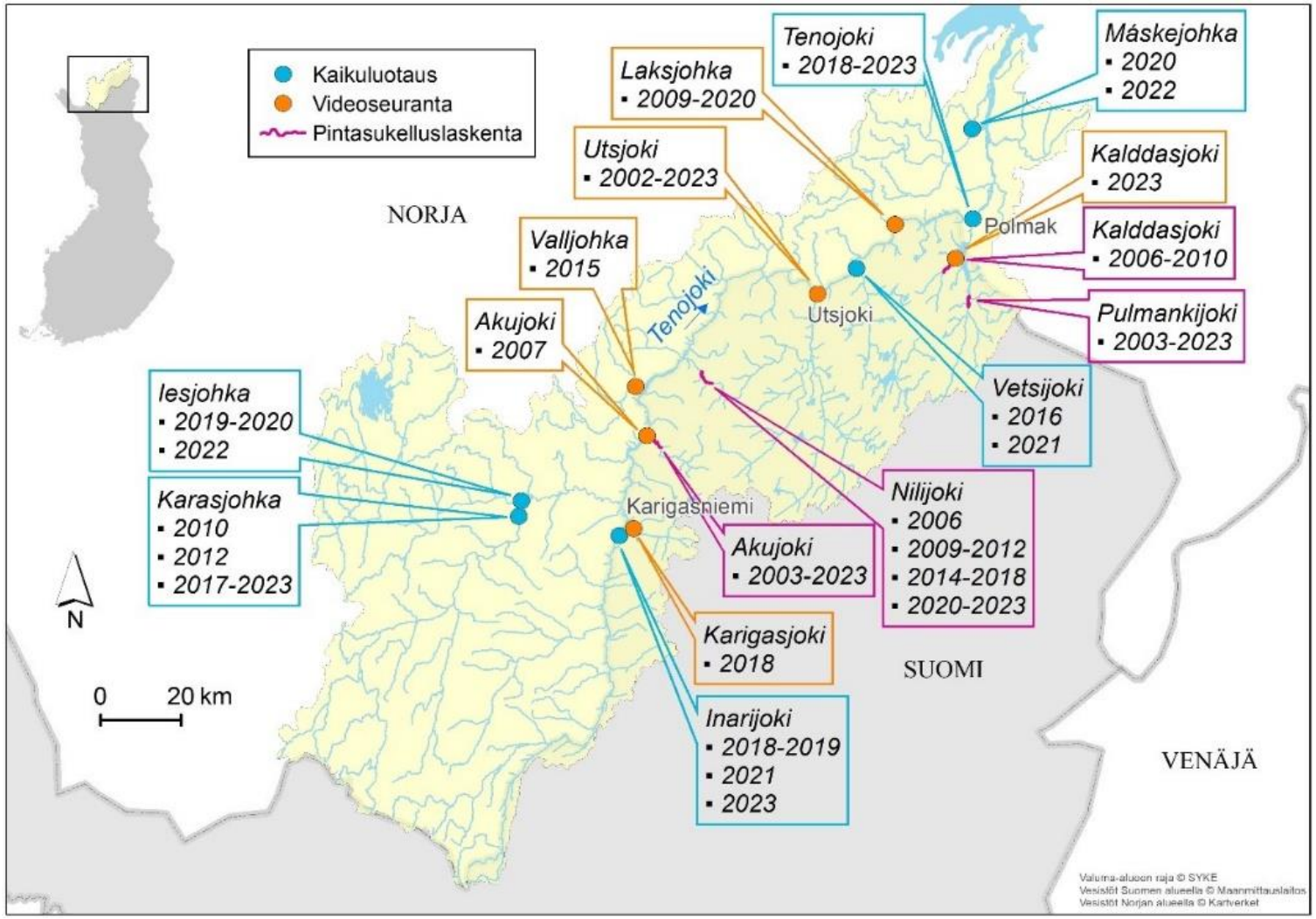

- Pitkäaikaiset ja monipuoliset seurannat tuottavat tietoa
  - Kaikuluotaus, videokuvaus, pienten jokien sukelluslaskenta
- Yksityiskohtaista tietoa vaellusajoista

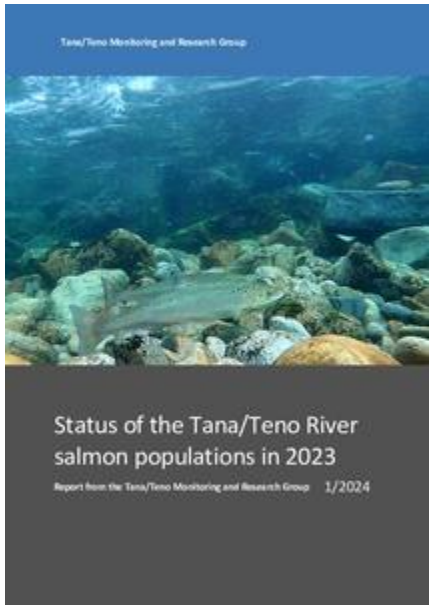

Tenon lohikantojen heikkeneminen ja elvytystoimet

- **2017 Tenon kalastussopimus ja elvyttävä kalastussääntö**
  - Kalastuskuolevuuden vähentäminen n. 30 %, ylikalastusongelma vesistön latvoilla
  - Rajoitusten kohdentaminen aikaisin nouseviin usean merivuoden emolohiin ja uudelleen kudulle palaaviin lohiin kalastuskauden alussa
    - On ollut välttämätöntä rajoittaa perinnepyydysten käyttöä, kumulatiivisen kalastuksen ongelma Tenojoen vesistön latvoilla
  - Poikkeuksellisen pitkä elvytysaika saamelaisen kalastuskulttuurin jatkumisen turvaamiseksi
  - Kalastuskuolevuus väheni ennakoidusti, lohikannan heikkeneminen pysähtyi
- **2019 mereltä jokeen palaavan lohimäärän voimakas lasku**
  - Meriympäristön muutokset, jotka liittyvät mitä ilmeisimmin ilmastonmuutokseen
  - Mereltä palaava lohimäärä romahti, koski koko vesistöä
  - Tilanteeseen reagoitu kieltämällä lohenkalastus vuosina 2021, 2022 ja 2023

Taustaa kalastussääntöneuvotteluihin

- Neuvotteluvaltuuskunnan asettaminen 19.5.2020, valtioneuvoston lausuma:
  - Asettaessaan valtuuskunnan Valtioneuvosto korostaa, että Suomen lähtökohtana neuvottelussa on, **ettei Tenojoen vesistön lohikantojen elpyminen vaarannu**.
  - Valtioneuvosto edellyttää, että neuvottelussa on **edistettävä saamelaisten oikeuksien toteutumista**. Lohenkalastus Tenojoessa liittyy kiinteästi saamelaiseen kulttuuriin alkuperäiskansana.
  - Lausumassa on lisäksi viitattu
    - aiempaan eduskunnan lausumaan (EV 16/2017 vp), [saalis]kiintiöiden käytön arviointi
    - saamelaiskäräjälain neuvotteluvelvoitteeseen (neuvottelu aloitettu jo ennen neuvotteluprosessin käynnistymistä)
- Neuvotteluasetelma muuttui, kun mereltä palaava lohimäärä laski voimakkaasti 2019 jälkeen

Neuvotteluprosessi

2020
- Neuvottelualoite Norja 8.11.2019
- Utsjoella järjestettiin työpajatyyppinen kuulemistilaisuus 7.3.2020
- Ehdotuksia kalastussäännön muuttamistarpeesta lausuntopyynnöllä 7.2.-2.3.2020
- Kalastussääntöneuvottelut käynnistyivät vuoden 2020 kesällä Norjan aloitteesta
- Suomen valtuuskunta asetettiin 20.5.2020

2021
- Neuvottelut keskeytyivät keväällä 2021, syynä lohikantojen tilan voimakas heikentyminen
- Ensimmäinen lohenkalastuskielto voimaan
- Neuvotteluja jatkettiin loppuvuodesta 2021

2022
- Neuvotteluja jatkettiin päivitetyistä lähtökohdista
- Keskeisenä kysymyksenä vähäinen lohenkalastus ja sen järjestäminen

2023
- Viimeinen valtuuskuntien välinen neuvottelu maaliskuussa, lohenkalastuskysymykset poliittiselle tasolle
- Loput yksityiskohdat ratkaistiin kesäkuussa puheenjohtajiston kokouksissa
- Neuvottelutulos lausunnolla 30.6.-8.9.
- Muutoksia lausuntokierroksen perusteella, neuvottelut valtiosihteeritasolla, kyttyrälohen pyynti
- Kalastussääntö allekirjoitettiin 22 päivänä joulukuuta 2023 Oslossa
- HE lausunnolle 22.12.2023-15.1.2024

2024
- Lausuntopalautteen käsittely
- Laintarkastus ja oikeuskanslerin ennakkotarkastus
- Hallituksen esitys 22.2.2024

Saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelut

2020
- 7.2. ja 27.3.

2021
- 3.2. peruttu, 12.3.

2022
- 4.12. ja 17.8.

2023
- 7.2., 2.3., 21.3., 31.3., 12.5., 12.6.,
- 14.6., 22.6. ja 1.12.

2024
- 19.1.

Kalastussäännön keskeiset muutokset

- Vuosittaisissa 6 artiklan neuvotteluissa mukaan tulleet asiat
- Lohenkalastuksen järjestäminen
  - Portaittainen avaaminen
  - Saamelaisen kalastuskulttuurin säilyttäminen
    - Kulttuuriperusteinen poikkeuslupa, organisaatioille
    - Osallistumislupa verkkokalastukseen
    - Lapsilupien (alle 18 v) liittäminen kaikkiin kalastuslupatyyppeihin
- Muiden lajien kuin lohen kalastusta sallitaan aiempaa laajemmin
- Kyttyrälohen kalastusmääräykset

Lohenkalastuksen järjestäminen, niukan luonnonvaran ja saamelaiskulttuurin yhteensovittaminen

Biologisesti:
Miten saada lohikannat elpymään?

Ei kestäviä kalastus-mahdollisuuksia, ei kalastettavaa ylijäämää

Portaittainen kalastuksen avaaminen (1-4):

Heikoimpien lohikantojen tilanteen tarkastelu viikoittain kalastuskauden kuluessa

- Raja kalastuksen avaamiselle, **yksikin viikko**, jolloin alle 20 % lohista heikoimmassa tilaluokassa (punainen liikennevalo)
- Kalastajakohtaisia saaliskiintiöitä, kokorajoituksia käyttöön
- Poikkeuslupamahdollisuus kalastuskulttuurin siirtämiseen (40 §) myös, jos kalastusta ei avata

Kulttuurisesti:
Miten säilyttää Tenon saamelainen lohenkalastuskulttuuri?

Tietotaidon ja kulttuurin säilyttäminen elvytysajan yli

Miten portaat toimivat käytännössä

Taulukko eri kantojen nousuajoista (kalastussäännön pysyvä liite)

Viikko	21-23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Teno pääuoma	9 %	14 %	15 %	20 %	23 %	35 %	42 %	46 %	55 %	53 %	60 %	48 %	53 %
Máskejohka	1 %	0.4 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	0.2 %	3 %	0.4 %
Buolbmátjohka/ Pulmankijoki	2 %	2 %	1 %	1 %	0.3 %	0.1 %	0 %	0.1 %	0.1 %	0 %	0 %	0 %	0.4 %
Lákšjohka	5 %	3 %	2 %	1 %	1 %	0.3 %	0.2 %	0.1 %	0 %	0.2 %	0 %	0 %	0 %
Veahčajohka/Vetsijoki	7 %	6 %	6 %	4 %	3 %	3 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	0.5 %
Ohcejohka/Utsjoki (+sivujoet)	7 %	11 %	11 %	6 %	5 %	4 %	3 %	3 %	1 %	2 %	1 %	0.3 %	0.4 %
Goahppelašjohka/ Kuoppilasjoki	2 %	5 %	3 %	4 %	2 %	2 %	1 %	1 %	1 %	0 %	1 %	0 %	0.2 %
Leavvajohka	2 %	4 %	3 %	3 %	3 %	2 %	1 %	1 %	1 %	0.1 %	1 %	0 %	0 %
Váljohka	10 %	7 %	5 %	4 %	2 %	2 %	1 %	1 %	1 %	0.3 %	0.4 %	1 %	0.2 %
Yläosan pienet sivujoet (Áhkojohka/Akujoki, Báišjohka ja Njiljohka/ Nilijoki	4 %	6 %	8 %	9 %	6 %	5 %	5 %	5 %	3 %	4 %	3 %	6 %	3 %
Kárášjohka	24 %	14 %	12 %	13 %	14 %	10 %	8 %	8 %	6 %	3 %	3 %	2 %	1 %
Iešjohka	19 %	11 %	12 %	11 %	12 %	11 %	10 %	8 %	6 %	7 %	4 %	4 %	4 %
Anárjohka/Inarijoki (+sivujoet)	10 %	16 %	20 %	24 %	27 %	25 %	27 %	25 %	23 %	28 %	26 %	34 %	37 %

Lohikantojen tila-arvio edellisellä kalastuskaudella (Seuranta- ja tutkimusryhmän vuosiraportti)

+

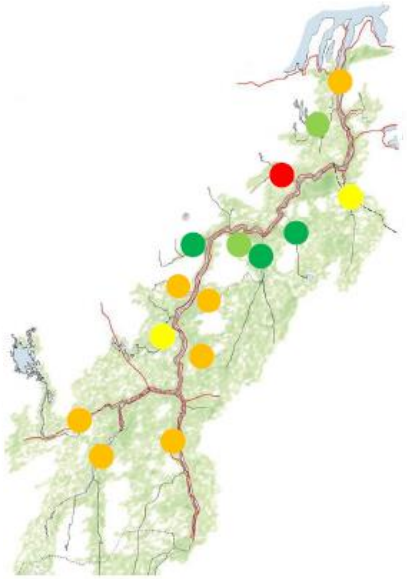

=

Todetaan kalastus-mahdollisuudet viikoittain tulevalle kalastuskaudelle

-> Lopputulos saatetaan voimaan kalastussopimuksen 6 artiklan mukaisesti VN asetuksella

Jatkoprosessi tästä eteenpäin

- Nykyisen kalastussäännön voimassaolo päättyy 1.5.2024
- Muutettu kalastussääntö tulisi saada voimaan ennen vuoden 2024 kalastuskauden alkua
  - Muutettu kalastussääntö tulee voimaan seuraavan kuukauden ensimmäisenä päivänä sen jälkeen, kun molemmat maat ilmoittaneet toisilleen nootilla kansallisten hyväksymismenettelyiden loppuunsaattamisesta
  - Eduskunnan vastaus huhtikuun alkuun mennessä
- Jos eduskunta ei hyväksy esitystä, sovelletaan kansallisia säädöksiä Suomessa ja Norjassa tai jatketaan vuoden 2017 kalastussäännön voimassaoloa (monivaiheinen prosessi)